

En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken

En sammanfattad version av proposition 2010/11:47
kommenterad av regeringens ANDT-råd

Förord

Regeringen beslutade den 22 december 2010 om propositionen *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (prop. 2010/11:47)*. Riksdagen antog den samlade strategin den 30 mars 2011 och beslutade samtidigt om det övergripande målet för ANDT-politiken: ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk. Det övergripande målet innebär ingen ändring av regeringens politik när det gäller synen på de olika substanserna. Med ett samlat övergripande mål vill regeringen tydliggöra viljeinriktningen att komma till rätta med de samlade problem som bruk och missbruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak orsakar både individ och samhälle.

Den samlade strategin syftar till att underlätta statens styrning av stödet på ANDT-området. Strategin anger mål, inriktning och prioriteringar för samhällets insatser under åren 2011–2015. Den omfattar allt från tillgänglighetsbegränsande insatser, narkotikabekämpning, vård och behandling, alkohol- och tobakstillsyn, EU- och internationellt arbete, till lokalt förebyggande verksamhet. Förutom det övergripande målet innehåller strategin sju långsiktiga mål som ständigt är aktuella, till vilka ett antal prioriterade mål knyts som ska uppnås under strategiperioden, vilken löper till och med år 2015.

Med en femårig samlad strategi vill regeringen öka förutsättningarna till långsiktighet, ökad samordning och samverkan mellan myndigheter och andra aktörer. Samtidigt vill regeringen betona samtliga aktörers ansvar. För att förverkliga ANDT-politiken, enligt inriktningen i strategin, krävs insatser från myndigheter, från kommuner och landsting, näringsliv, idéburna organisationer och det övriga civila samhället. Det är regeringens uppfattning att samverkan mellan det hälsofrämjande, förebyggande, brottsbekämpande, behandlande och rehabiliterande områdena bör förstärkas.

Innehållet i denna trycksak utgör ett urval och en sammanfattning av propositionen (prop. 2010/11:47) i avsikt att ge en överskådlig uppfattning av dess syfte och innebörd.

ANDT-sekretariatet / Socialdepartementet

gm

Kennert Loheim Kangevik

Utgångsläge

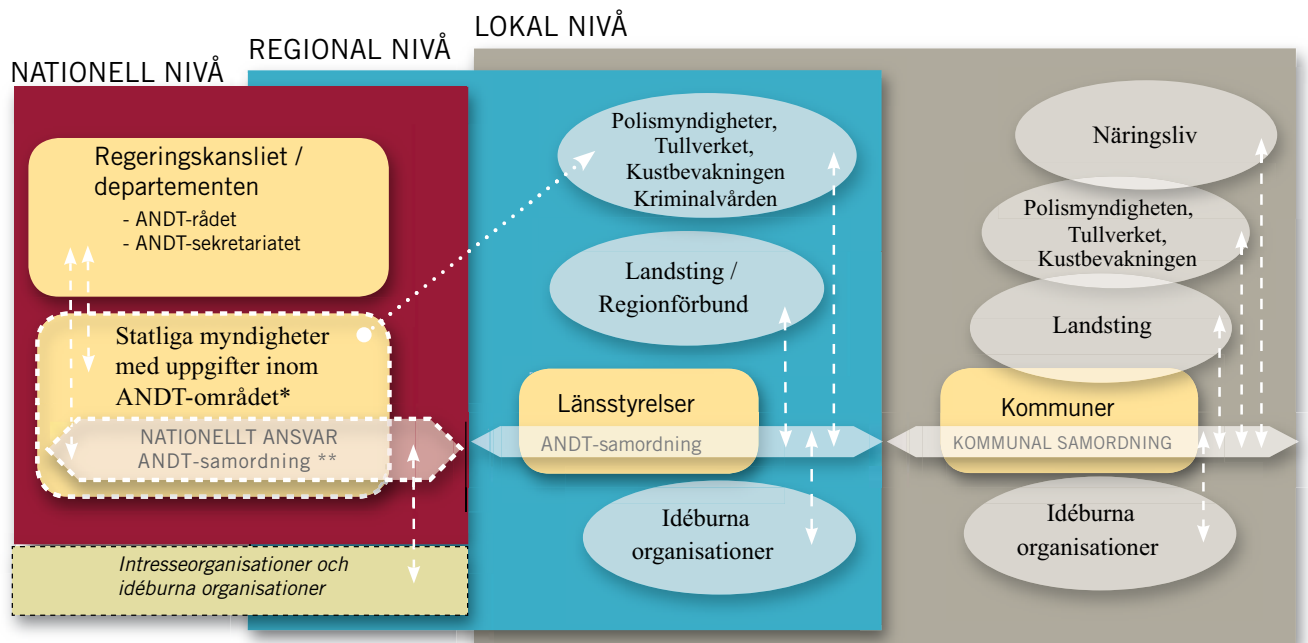
En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (prop. 2010/11:47) för perioden 2011–2015, som riksdagen antog 30 mars 2011, anger regeringens mål och inriktning samt struktur för nationell uppföljning och utvärdering av ANDT-politiken.

En samlad strategi för ANDT-politiken syftar till att underlätta statens styrning av stödet på ANDT-området, att skapa bättre förutsättningar för samordning och samverkan samt att få till en samlad syn på de gemensamma faktorer som ligger bakom mycket av problemens uppkomst, men också deras lösningar. Den statliga styrningen inom ANDT-området utgörs i huvudsak av att ange mål och inriktning för politiken, kunskapsstöd och riktlinjer samt uppföljning och utvärdering.

De tidigare nationella alkohol- och narkotikahandlingsplanerna upphörde i slutet av 2010. Den nya strukturen för att följa upp ANDT-politiken består av det övergripande målet Ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador

orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk. Förutom det övergripande målet finns sju långsiktiga mål som anger inriktningen i sin helhet samt prioriterade mål som ska uppnås under strategiperioden. Målen ligger till grund för uppföljning och utvärdering av strategin. Under strategiperioden är målsättningen en ändamålsenlig organisation för öppna jämförelser, uppföljning och utvärdering av ANDT-strategins mål. Att lämna förslag till ett system för rapportering i enlighet med de överenskommelser som finns inom EU och internationellt ingår som en del i arbetet.

ANDT-strategin förändrar inte den nuvarande ansvarsfördelningen inom Regeringskansliet eller mellan berörda myndigheter. Socialdepartementet har även fortsättningsvis ansvar för samordningen av ANDT-politiken. Den nuvarande nationella och regionala sektorsövergripande strukturen kvarstår och kompletteras med en tydlig struktur för uppföljning och utvärdering. Detta ska underlätta och effektivisera ANDT-samordningen.

** Myndighet med central roll:
Statens folkhälsoinstitut är nationellt kunskapscentrum samt ansvarigt för tillsyn på ANDT-området.
Strategiansvar och stöd för ANDT-samordningen.

Länsstyrelsen:
Ansvarig för ANDT-samordningsfunktionen samt projektledning och tillsyn.

Kommunen:
Ansvar enligt socialtjänstlagen, alkohol- samt tobakslagen. Alkohol/tobakstillsyn (de delar som ligger på kommunerna). Lokal drogsamordning. Skola och fritidsverksamhet.

Organisation för samordning av ANDT-politiken

Inom Regeringskansliet har Socialdepartementet ansvar för samordningen av ANDT-politiken. En samordningsfunktion för regeringens ANDT-politik – ANDT-sekretariatet – är därför inrättad på Socialdepartementet.

En annan viktig del av den nationella samordningsfunktionen är ANDT-rådet, regeringens råd för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksfrågor. ANDT-rådet har en central roll för spridningen av mål och inriktning i regeringens ANDT-strategi. ANDT-rådets arbete kommer att knytas tydligare till strategin för att rådet ska kunna bidra till ökad samordning och samverkan för att nå de sju långsiktiga målen för strategin. ANDT-rådet fungerar även fortsättningsvis som rådgivare till regeringen i ANDT-frågor och informerar regeringen om bl.a. forsknings- och utredningsresultat med relevans för utformningen av ANDT-politiken och med relevans för genomförandet, uppföljning och utvärdering av strategin. ANDT-sekretariatet utgör sekretariat för ANDT-rådet.

Statens folkhälsoinstitut är nationellt kunskapscentrum för metoder och strategier inom folkhälsoområdet och ansvarar för sektorsövergripande uppföljning av folkhälsans bestämningsfaktorer och utvärderar insatser inom folkhälsoområdet. Institutet ansvarar för stöd till länsstyrelsernas ANDT-samordnare.

På regional nivå har länsstyrelserna samordnat det förebyggande ANDT-arbetet. Länsstyrelsen har en central roll för genomförandet av relevanta delar av ANDT-strategin som en länk mellan lokal, regional och nationell nivå. Via ANDT-samordningsfunktionen (ANDT-samordnare) ska länsstyrelsen bidra till att i samverkan med Statens folkhälsoinstitut föra ut mål och inriktning i regeringens ANDT-strategi. Framför allt bör ANDT-samordningsfunktionen bidra till utvecklingen av ett strukturerat, långsiktigt och kunskapsbaserat lokalt ANDT-arbete.

Sektorsmyndigheternas ansvar inom ANDT-politikens område

Flera statliga myndigheter ansvarar för olika delar av regeringens ANDT-politik.

Brottsförebyggande och brottsbekämpande myndigheter

Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Skatteverket, Kriminalvården, Kronofogdemyndigheten, Tullverket och Kustbevakningen ansvarar för olika delar av det brottsförebyggande och brottsbekämpande insatserna som berör ANDT-området.

Inom ramen för Kriminalvårdens verksamhet bedrivs motivations- och behandlingsarbete för att motverka missbruk.

Kommuner och landsting

Både kommun och landsting ansvarar för missbruks- och beroendevården; kommunen som huvudman för socialtjänsten och landstinget som huvudman för hälso- och sjukvården. Kommunen har även ansvar för den sociala barn- och ungdomsvården.

Konsumentverket

Konsumentverket är den centrala tillsynsmyndigheten över reglerna om marknadsföring i alkohollagen och tobakslagen. I tillsynsarbetet genomför myndigheten olika insatser mot otillbörlig marknadsföring av alkoholdrycker och tobaksvaror.

Läkemedelsverket

Läkemedelsverket har en viktig roll i arbetet med narkotikaklassning.

Länsstyrelser

Länsstyrelsen ansvarar för ANDT-samordningsfunktionen samt tillsyn enligt alkohol- och tobakslagen. Länsstyrelsen fungerar som en länk mellan regional och nationell nivå.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen är förvaltningsmyndighet för verksamheter som rör hälso- och sjukvård och annan medicinsk

verksamhet, tandvård, hälsoskydd, smittskydd, socialtjänst, stöd och service till vissa funktionsnedsatta samt frågor om alkohol och missbruksmedel. Socialstyrelsen ska verka för en god hälsa och social välfärd samt för stödinsatser, omsorg och vård av hög kvalitet på lika villkor för hela befolkningen. Vidare ansvarar Socialstyrelsen för den sociala tillsynen, inklusive tillsynen över missbruks- och beroendevården samt tillsynen av Statens institutionsstyrelses institutioner.

Statens folkhälsoinstitut

Statens folkhälsoinstitut är nationellt kunskapscentrum för metoder och strategier inom folkhälsoområdet. Institutet ansvarar för sektorsövergripande uppföljning av utvecklingen av folkhälsans bestämningsfaktorer och utvärderar insatserna inom folkhälsoområdet. Området innehåller folkhälsopolitikens målområde 11 Tobak, alkohol, narkotika, dopning samt spel. Vidare ansvarar Statens folkhälsoinstitut för den centrala tillsynen enligt alkohol- och tobakslagen.

Statens institutionsstyrelse

Statens institutionsstyrelse, SiS, är en statlig myndighet med ansvar för tvångsvård av ungdomar och vuxna missbrukare.

Statens skolverk

Statens skolverk är förvaltningsmyndighet för det offentliga skolväsendet och ska bland annat bidra till att alla elever får goda möjligheter till utveckling och lärande.

Trafikverket och Transportstyrelsen

Trafikverket och Transportstyrelsen har ansvar för trafiksakerhetsarbetet.

Ungdomsstyrelsen

Ungdomsstyrelsen har ett övergripande ansvar för att de nationella ungdomspolitiska målen får genomslag inom olika samhällssektorer. Ungdomsstyrelsen ska särskilt ansvara för att det finns samlad kunskap om ungdomars levnadsvillkor och sprida denna kunskap på nationell och lokal nivå.

Kommentarer Organisation för samordning av ANDT-politiken

Jag och Statens folkhälsoinstitut välkomnar varmt denna ANDT strategi. Strategins mål- och uppföljningsstruktur ger en tydlig inriktning för ANDT-arbetet samt möjlighet till uppföljning. Den bidrar till tydlighet om de olika myndigheters ansvar och roller kopplat till ett sektorsövergripande perspektiv. Erfarenheter visar att ett framgångsrikt ANDT- förebyggande arbetet måste vara sektorsövergripande.

Den långsiktiga regionala samordningen med ANDT-samordnare i samverkan mellan myndigheter och organisationer visar på en tydlig ambition och bidrar till att öka förutsättningar för ett systematiskt arbete på kommunnivå.

Statens folkhälsoinstitut kommer att fortsätta sitt arbete med kompetensstöd till länsstyrelserna både när det gäller det ANDT-förebyggande arbetet och tillsyn i enlighet med alkohol- och tobakslagstiftningen.

En samlad strategi för hela ANDT, med en samlad syn på problemens uppkomst och dess lösningar är utmärkt. Dessa olika substanser samvarierar och att det finns ett värde i att arbeta både hälsofrämjande och förebyggande – att arbeta med både generella och riktade insatser.

*Sarah Wamala
Generaldirektör, Statens folkhälsoinstitut
Ledamot, regeringens ANDT-råd*

Det gemensamma och övergripande målet för ANDT-politiken

De tidigare särskilda alkohol- och narkotikapolitiska målen samt de övergripande målen för tobakspolitiken och för dopningspolitiken slås nu samman till ett gemensamt övergripande mål. Detta mål formuleras som:

Ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.

Målet innebär

- nolltolerans mot narkotika och dopning,
- att minska allt tobaksbruk och förhindra att minderåriga börjar använda tobak,
- att förhindra all skadlig alkoholkonsumtion bland annat genom att minska konsumtionen och skadliga dryckesvanor.

Det övergripande målet betonar en viljeinriktning att komma tillrätta med de samlade problem som bruk och missbruk av ANDT orsakar både individer och samhälle. Det bygger på visionen om ett samhälle där alla ska kunna växa upp och leva utan risk att skadas på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak.

Genom det övergripande målet vill regeringen också betona det gemensamma ansvaret. När alla bidrar kan större framgångar nås. Långsiktighet, ökad samordning och samverkan mellan myndigheter och andra parter är nödvändigt för att lyckas. Det finns även behov av en helhetssyn där individen/brukaren och familjen står i centrum.

Övergripande mål: Ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.

Långsiktiga ANDT-politiska mål

Tillgång till narkotika, dopningsmedel, alkohol och tobak ska minska	Barn ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopning eller tobak	Antalet barn och unga som börjar använda tobak, narkotika och dopningsmedel eller debutera tidigt med alkohol ska successivt minska
<p>1</p> <p>Prioriterade mål under strategiperioden</p> <p>En effektiv och samordnad alkohol- och tobastillsyn</p> <p>En effektiv brottsbekämpning av illegal handel</p> <p>En effektiv bekämpning av illegal försäljning via digitala medier</p> <p>En fungerande lokal och regional samverkan och samordning mellan ANDT-förebyggande och brottsförebyggande arbete</p>	<p>2</p> <p>Prioriterade mål under strategiperioden</p> <p>Färre barn ska födas med skador orsakade av alkohol, narkotika, dopning eller tobak</p> <p>Barn i familjer med missbruk, psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning ska erbjudas ändamålsenligt stöd</p> <p>Ökad kunskap om marknadsföring av alkohol och tobak via digitala medier, samt marknadsföringens effekter på konsumtionen</p>	<p>3</p> <p>Prioriterade mål under strategiperioden</p> <p>Minska nyrekrytering till narkotika- och dopningsmissbruk</p> <p>Utveckla metoder för att barn och ungdomar inte ska börja använda tobaksprodukter</p> <p>Ökad användning av befintliga verksamma metoder för att skjuta upp alkoholdebuten och minska alkoholkonsumtionen</p> <p>En hälsofrämjande skola</p> <p>Ett ökat deltagande av föräldrar, idéburna organisationer och näringsliv i det förebyggande arbetet</p>

Sju långsiktiga mål

De sju långsiktiga målen anger inriktningen för ANDT-arbetet i sin helhet. Dessa mål har ingen bortre tidsgräns och är ständigt aktuella. Till de långsiktiga målen knyts ett antal prioriterade mål som ska uppnås under strategiperioden.

Den nya målstrukturen ligger också till grund för uppföljningen med nationella indikatorer som regeringen presenterar under våren 2011.

<p>Antalet personer som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska successivt minska</p> <p>4</p> <p>Prioriterade mål under strategiperioden</p> <p>Hälsa- och sjukvårdens arbete med att förebygga ANDT-relaterad ohälsa ska utvecklas</p> <p>Minskat riskbruk och intensivkonsumtion av alkohol bland studenter och bland unga vuxna med psykisk ohälsa</p> <p>Förutsättningarna för tandvården att arbeta med tobaksprevention bör öka</p> <p>Förutsättningarna att i ett tidigt skede kunna uppmärksamma och åtgärda ANDT-problem i arbetslivet bör förbättras</p>	<p>Personer med missbruk eller beroende ska ha ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet</p> <p>5</p> <p>Prioriterade mål under strategiperioden</p> <p>Tillgång till kunskapsbaserade vård- och stödsatser ska öka</p> <p>En tydligare och mer ändamålsenlig ansvarsfördelning mellan huvudmännen för missbruks- och beroendevården ska uppnås</p> <p>Regionala och lokala skillnader i kvalitet, tillgänglighet och resultat ska minska</p>	<p>Antalet döda och skadade p.g.a. sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska minska</p> <p>6</p> <p>Prioriterade mål under strategiperioden</p> <p>Antalet döda och skadade i trafiken p.g.a. alkohol och andra droger ska minska</p> <p>Antalet döda och skadade p.g.a. alkohol-, narkotika- och dopningsrelaterat våld ska minska</p> <p>Dödligheten bland ungdomar och unga vuxna p.g.a. alkohol-förgiftningar och experimenterande med droger ska minska</p> <p>Medvetenheten i hela befolkningen om ANDT-användningens effekter på hälsan bör öka</p>	<p>En folkhälsobaserad och restriktiv syn på ANDT inom EU och internationellt</p> <p>7</p> <p>Prioriterade mål under strategiperioden</p> <p>Aktivt verka för att FN-konventioner på narkotikaområdet efterlevs</p> <p>Aktivt verka för att EU:s och WHO:s strategier avseende alkohol och hälsa genomförs</p> <p>Aktivt verka för att WHO:s ramkonvention om tobakskontroll efterlevs</p> <p>En ökad samordning och prioritering av det nordiska samarbetet inom ANDT-området</p>
---	--	---	--

LÅNGSIKTIGT MÅL 1:

Tillgång till narkotika, dopningsmedel, alkohol och tobak ska minska

Att begränsa tillgång och tillgänglighet till ANDT är den mest effektiva åtgärden för att minska ANDT-relaterade skadeverkningar och missbruk. Det innebär till exempel insatser för att minska smuggling av narkotika och dopningsmedel och all illegal hantering av alkohol och tobak, som vidareförsäljning och langning.

Detaljhandelsmonopolet och prispolitiken spelar en viktig roll för att minska ANDT-relaterade skadeverkningar och missbruk på alkoholområdet. Åldersbegränsningar vid försäljning av tobak och alkohol är ett viktigt inslag inom tobaks- och alkoholpolitiken.

Prioriterade mål knutna till långsiktigt mål 1:

• En effektiv och samordnad alkohol- och tobakstillsyn.

En av de viktigaste åtgärderna för att minska ANDT-relaterade skadeverkningar och problem är att begränsa tillgången och tillgängligheten. En grundläggande del i detta arbete är tillsynen enligt alkohol- och tobakslagarna.

Under strategiperioden bör:

- länsstyrelsernas arbete ses över med utgångspunkt i hur arbetet kan effektiviseras och hur metoden med så kallade provköp ska kunna användas i tillsynsarbetet
- konsekvenserna av de nya bestämmelserna i alkohol- respektive tobakslagen följas upp
- arbetet med att stödja tillämpningen av effektiva metoder i tillsynsarbetet intensifieras
- samarbetet utvecklas mellan myndigheter och näringsliv
- arbetet fortsätta med att stärka näringens egenkontroll enligt alkohol- och tobakslagstiftningen.

Tillsynen behöver fortsatt förstärkas, vilket konstateras blans annat i Riksrevisionens rapport Statliga stöd i alkoholpolitiken – Påverkas ungas alkoholkonsumtion? (Riksrevisionen, 2010). Det är viktigt att tillsynen av bestämmelserna om alkoholservering och folköls- och tobaksförsäljning fungerar väl och tillämpas likvärdigt.

För att tillsynen ska kunna stärkas ytterligare är det viktigt att de nätverk och samordningsfunktioner som bildats under senare år upprätthålls. Vidare bör berörda myndigheter se över hur samarbetet med näringslivet kan utvecklas för att bidra till en effektiv och samordnad tillsyn. Näringslivets arbete med att förbättra egenkontrollen i branschen har i flera avseenden varit framgångs-

rikt. Arbetsmetoden *ansvarsfull alkoholservering* har fått stor spridning. Metoden, som har visat sig bidra till att minska krogvåld har blivit ett viktigt verktyg för att bedriva en effektiv tillsyn. Denna – och liknande metoder – som stöttar näringsidkarnas egenkontroll bör ingå som en del av länsstyrelsernas förebyggande ANDT-arbete. Metoden bör även integreras i deras tillsynsarbete.

• En effektiv brottsbekämpning av illegal handel

Den illegala handeln med ANDT innebär ökad kriminalitet. Satsningen mot all illegal handel med ANDT är fortsatt prioriterad.

Det ska vara svårt för unga att få tag på narkotika. Insatser mot försäljning till barn och ungdomar bör därför prioriteras. Narkotikamissbruk leder många gånger även till annan brottslighet och en kriminell livsstil. Det är därför särskilt viktigt att vidta åtgärder för att motverka barns och ungdomars missbruk.

Under strategiperioden bör:

- de brottsbekämpande myndigheterna fortsätta sitt arbete med att begränsa den organiserade och storskaliga brottsligheten
- narkotikabekämpningen ha fortsatt hög prioritet liksom insatser för att bekämpa den organiserade smugglingen och vidareförsäljningen av alkohol, tobak samt narkotikaklassade läkemedel

Den grova organiserade brottsligheten är gränsöverskridande. Därför krävs det en nära samverkan mellan berörda myndigheter i landet och andra länder liksom ett aktivt deltagande i det internationella samarbetet.

• En effektiv bekämpning av illegal försäljning via digitala medier

Den illegala försäljningen via digitala medier utgör ett nytt hot. Ungdomar är särskilt exponerade.

Under strategiperioden bör:

- samverkan fördjupas när det gäller internethandeln
- klassificeringsprocessen av nya droger ha fortsatt hög prioritet
- samverkan fördjupas mellan berörda myndigheter för att förbättra bevakning, underrättelsearbete och analys av den illegala försäljningen.

Nya sätt att komma över droger kräver nya arbetsätt från myndigheternas sida. Ett område som särskilt behöver uppmärksammas är försäljningen av illegala substanser via digitala medier, till exempel Internet. Undersökningar som bygger på självrapportering visar att experimenterandet med narkotika har ökat något bland ungdomar under senare år och att nya droger har introducerats via internet. Regeringen anser att en mer effektiv och snabb klassificeringsprocess av nya droger ska ha hög prioritet. I detta arbete är fortsatt samverkan mellan berörda myndigheter av central betydelse.

• En fungerande lokal och regional samverkan och samordning mellan ANDT-förebyggande och brottsförebyggande arbete

Det finns en tydlig koppling mellan framför allt ANDT-missbruk och kriminalitet. Men det finns även en illegal

handel med tobak. Därför krävs det samlade insatser på lokal nivå mellan det ANDT-förebyggande och det brottsförebyggande arbetet.

Under strategiperioden bör:

- arbetsformer och metoder fortsatt utvecklas för att förstärka samverkan mellan det ANDT-förebyggande och det brottsförebyggande arbetet,
- en fungerande samverkan och samordning prioriteras på lokal och regional nivå mellan polis, skola, socialtjänst och andra berörda aktörer,
- en fortsatt satsning görs för att få ett långsiktigt ANDT- och brottsförebyggande samarbete mellan Malmö, Göteborg och Stockholm.

Det är viktigt att det brotts- och ANDT-förebyggande arbetet sker på lokal nivå av dem som bäst känner till de problem som finns i närområdet. Olika aktörer som polis, skola, socialtjänst, idéburna organisationer och näringsliv har olika roller. Erfarenheter visar att det finns ett mervärde när de lokala aktörerna, utifrån sina olika roller, samarbetar för att förebygga brott och öka tryggheten.

Nationella kartläggningar visar att Stockholm, Malmö/ Skåne och Göteborg/Västra Götaland ligger högt jämfört med riket när det gäller antal narkotikamissbrukare per invånare. Det är därför angeläget med ökad samverkan för tidiga insatser för att minska nyrekrytering. De tre städernas storlek och decentraliserade styrning innebär en särskild utmaning för samordningen.

De tre storstäderna har efterfrågat metodutveckling som kan anpassas till deras situation. En fortsatt satsning görs för att få ett långsiktigt ANDT- och brottsförebyggande samarbete mellan de tre storstäderna.

Kommentarer Långsiktigt mål 1:

Vi är många som har ett gemensamt ansvar för att bidra till ett samhälle utan droger och kriminalitet. Föräldrar, skola, socialtjänst men självklart också rättsväsendet. Polisen har en viktig roll att spela. Polisens övergripande uppdrag är att minska brottsligheten och öka människors trygghet. Missbruk av narkotika och alkohol är många gånger en inkörsport till kriminalitet. Under påverkan av droger ökar inte bara riskerna att begå brott utan eventuella skadeverkningar kan också bli betydligt värre. Narkotika är också en inkomstkälla för många kriminella, både i mindre och större skala. Det gäller även smuggling av alkohol och tobak. Det handlar därför om insatser på många plan. Polisen måste arbeta både mot den organiserade globala brottsligheten som många gånger lever på inkomster av narkotikaförsäljning. Vi måste också arbeta på lokal nivå, både med brottsförebyggande och ingripande åtgärder. Vi måste tillsammans med övriga berörda aktörer verka för att så få unga människor som möjligt fastnar i ett missbruk och sedan riskera att hamna i kriminalitet.

Ett viktigt uppdrag som har anknytning till strategin är förstås det regeringsuppdrag som Rikspolisstyrelsen tillsammans med Socialstyrelsen har fått och som handlar om att upprätta sociala insatsgrupper för unga som

Regeringens satsning på länsamordnare liksom på särskilda medel för Ansvarsfull alkoholservice och metodutveckling av tobakstillsyn har lett till ett samlat arbete på länsstyrelserna och en struktur som börjar ge goda resultat. Det finns idag ett tydligare samband med länsstyrelsens övriga verksamhet och helt andra förutsättningar att uppnå synergier. Länsstyrelsernas uppdrag vad gäller kommunal planering och välfärdsfrågor, arbetet mot våld i nära relationer, trygghet och övriga folkhälsofrågor har många gånger kopplingar till ANDT - frågorna. Ett strategiskt arbete med olika verktyg – samordning, kunskapsförmedling, metodutveckling, nätverksbyggande och tillsyn – ökar möjligheterna att uppnå målen för alkoholpolitiken. För att höja kvaliteten och jämförbarheten och för att utveckla metoderna för alkohol- och tobakstillsyn driver Länsstyrelserna i samverkan ett projekt under år 2011. Detta arbete kommer också att leda till högre krav på kommunernas tillståndshandläggning och tillsyn över restaurangerna och folkölsförsäljningen i hela landet.

Länsstyrelsens regionala närvaro och kännedom om de lokala förutsättningarna är många gånger avgörande för ett lyckat resultat. Det förebyggande arbetet kräver kunskap om och närhet till framförallt kommunens beslutsfattare och handläggare men också ett samarbete

riskerar att bli kriminella. Här finns tydliga kopplingar till ANDT-frågorna. Det behövs samordnade och intensifierade insatser för att minska risken för att unga väljer en kriminell bana. Det handlar om att stärka det sociala nätverket kring den unge, hela tiden med den enskilda individen och hans eller hennes behov i fokus. Även unga som behöver stöd och hjälp för att bryta med kriminella nätverk är viktiga i detta arbete. Med tidiga och tydliga insatser och reaktioner från samhället ökar chansen att bryta en negativ utveckling för unga i riskzon och förhindra inte bara en kriminell bana utan också en väg in i risk eller missbruk.

Tillsammans med samhällets övriga aktörer ska polisen verka för att uppnå de mål som regeringen har satt upp för ANDT-politiken under de kommande fem åren. Vi kan i allra högsta grad bidra till att uppnå flera av regeringens långsiktiga mål i ANDT-strategin. Det är glädjande med en långsiktig satsning som kombineras med uppföljning. Jag kommer ta min del av ansvaret och stödja polismyndigheterna i detta arbete.

*Ulrika Herbst
Chef, Polisavdelningen, Rikspolisstyrelsen
Ledamot regeringens ANDT-råd*

med polismyndigheten, med krogbranschen och med den ideella sektorn, med universitet och högskolor. I de flesta län har en rad regionala aktörer, ofta med landshövdingen som initiativtagare, gått samman och bildat så kallade Samhällsråd, Folkhälsoråd eller motsvarande för att kraftsamla och koordinera samhällets insatser för trygghet och folkhälsa. Sådan regional och lokal samverkan är viktig för acceptansen och ökar effektiviteten i genomförandet.

En effektiv tillsyn kräver närhet till kommunerna. Förändringarna i såväl alkohol- som tobakslagen innebär en skärpning av tillsynen. Länsstyrelserna ska granska kommunerna och de kommunala tillsynsplanerna och samtidigt svara för rådgivning och vägledning. En sådan uppgift underlättas av person- och lokalkännedom och kräver många gånger kunskap om den lokala situationen, kommunal organisation mm. Med stora geografiska avstånd blir det svårt att upprätthålla denna kontakt. Till syvende och sist är det enskilda människor som ska påverkas – människor vars attityder och beteende ska förändras.

*Inger Eriksson
Länsråd, Länsstyrelsen Dalarnas län
Ledamot, Regeringens ANDT-råd*

LÅNGSIKTIGT MÅL 2:

Barn ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av alkohol, narkotika, dopning eller tobak

Skador bland barn orsakade av alkohol, narkotika, dopning eller tobak kan aldrig accepteras. Insatser för att skydda barn mot eget och andras skadliga bruk av alkohol och tobak eller missbruk av narkotika och dopningsmedel är grundläggande i det hälsofrämjande och förebyggande ANDT-arbetet.

Enlighet FN:s barnkonvention har barn rätt till en god uppväxtmiljö och till bästa möjliga hälsa. Barn är en prioriterad målgrupp inom EU och internationellt. Riksdagen har också betonat att barn, ungdomar och deras föräldrar är bland de viktigaste målgrupperna för det förebyggande och hälsofrämjande folkhälsoarbetet och därmed också för ANDT-arbetet

Prioriterade mål knutna till långsiktigt mål 2:

• Färre barn ska födas med skador orsakade av alkohol, narkotika, dopning eller tobak

Arbetet med att minska risken för att barn föds med skador på grund av att modern under graviditeten använder alkohol, narkotika, dopningspreparat eller tobak fortsätter.

Under strategiperioden bör:

- målet vara att blivande föräldrar erbjuds information och vid behov rådgivning om ANDT:s skadeverkningar
- föräldrar med ett risk- eller missbruk få ändamålsenligt stöd eller vård för att undvika att barnet skadas
- vård och stöd förbättras till barn som föds med skador orsakade av ANDT och till deras föräldrar
- kunskapen öka om hur många barn som föds med skador orsakade av ANDT och om deras utvecklingsprognos.

Målet är att samtliga negativa effekter av ANDT på ofödda barn succesivt ska minska. Stödande och medvetandehöjande insatser till blivande föräldrar om ANDT:s effekter under graviditet och amning ska prioriteras.

Mödrahälsovården har under lång tid framgångsrikt arbetat med att förebygga ANDT-relaterade skador som kan uppkomma under graviditeten. Utbildningsinsatser för läkare och barnmorskor har varit en viktig del och det är därför angeläget att dessa får fortsatt stöd. Information och rådgivning om riskerna med ANDT ska vara en rättighet för blivande föräldrar. Därför är det nödvändigt att nuvarande nätverk för mödra- och barnhälsovården bevaras.

Kunskapen behöver öka om hur många barn som föds med FAS och FASD, och om de får adekvat vård. För att förbättra föräldrarnas möjlighet att ge barnet en god uppväxtmiljö bör stödet kvarstå så länge som det finns behov.

Stödet till gravida kvinnor med missbruk eller beroende behöver förstärkas. Gravida kvinnor med ett pågående missbruk ska få ett ändamålsenligt stöd och behandling för att bli drogfria.

• Barn i familjer med missbruk, psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning ska erbjudas ändamålsenligt stöd

Medvetenheten om att barn i familjer med missbruk, psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning kan ha behov av särskilda stödåtgärder behöver öka i de verksamheter som möter barnen. Personal som möter föräldrar med denna problematik måste ha kunskap om sina skyldigheter och om de olika stödsatser som finns.

Under strategiperioden bör:

- tillämpningen av de nya bestämmelserna i hälso- och sjukvårdslagen och patientsäkerhetslagen följas och rutiner för personalens ansvar och befogenheter finnas i samtliga landsting
- det stöd som erbjuds barn som lever i familjer med missbruk, psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning utvecklas
- samverkan på lokal nivå förbättras mellan de yrkesgrupper och verksamheter som möter barn som far illa eller riskerar att fara illa till följd av andra eller eget risk- eller missbruk
- det på nationell nivå säkerställas att kommunernas förebyggande arbete kring barn i behov av särskilt stöd kontinuerligt kartläggs.

Insatser för barn i familjer med missbruk, psykisk sjukdom eller en psykisk funktionsnedsättning är motiverade. Dels ska barn inte lämnas i utsatta situationer utan att samhället ger stöd, dels minskar insatserna risken för att utsatta barn och ungdomar drabbas av psykiska problem och missbruksproblem senare under uppväxten. För att varje barn ska kunna få stöd krävs ett bättre sätt att identifiera och nå de aktuella barnen och familjerna.

De yrkesgrupper som har anmälningsskyldighet till socialtjänsten behöver ha kunskap och rutiner för hur de uppmärksammar barn i familjer med missbruk och den hjälp barnen kan få. Samverkan mellan berörda verksamheter är nödvändig. En framgångsfaktor har varit samverkan mellan de olika aktörer som möter de utsatta barnen, föräldrarna och andra viktiga personer i närmiljön. Socialstyrelsen har tagit fram ett vägledande material om verk samma metoder. Detta material bör spridas och användas av såväl socialtjänsten som andra aktörer som ger stöd och vård till barn, unga och föräldrar.

Den 1 januari 2010 infördes bestämmelser i hälso-

och sjukvårdslagen och lagen om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område och sedan den 1 januari 2011 finns motsvarande bestämmelse i patientsäkerhetslagen. Lagarna ändrades för att särskilt beakta om föräldrar eller annan vårdgivare som barnet bor tillsammans med, har en psykisk sjukdom/funktionsnedsättning eller ett missbruk. Ett barn- och familjeorienterat arbetssätt bör utvecklas inom hälso- och sjukvården och ett nära samarbete behövs mellan vuxenpsykiatri, primärvård, barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänst, skola och andra berörda aktörer.

• Ökad kunskap om marknadsföring av alkohol och tobak via digitala medier, samt marknadsföringens effekter på konsumtionen

Marknadsföring av alkohol och tobak sker i allt större utsträckning med hjälp av nya medier, exempelvis digitala medier. En sammanställning av forskning som gjorts visar att det finns ett samband mellan exponering och ungas konsumtion

Under strategiperioden bör:

- en kartläggning genomförs om omfattningen av alkohol- och tobaksmarknadsföring inom digitala medier,
- en kunskapssammanställning av internationell forskning genomförs,
- metoder föreslås för löpande övervakning som kan användas av tillsynsmyndigheter för att snabbt kunna spåra och ingripa mot marknadsföring som strider mot gällande lagstiftning.

På initiativ av Sverige antog EU:s hälsoministrar rådsslutsatser om alkohol och hälsa under det svenska ordförandeskapet 2009. Slutsatserna uppmanar Kommissionen inom EU att överväga ytterligare steg för att skydda barn och unga från marknadsföring av alkohol. Sverige kommer att bevaka resultatet när Kommissionen överlämnar sin rapport om genomförandet av EU:s alkoholstrategi 2012.

Det finns behov av att kartlägga omfattningen av marknadsföringen av alkohol och tobak inom digitala medier, marknadsföringens effekter på konsumtionen och hur tillsynen kan bedrivas mer effektivt. Målet är att få fram ett underlag för en effektiv tillsyn av marknadsföringen av alkohol- och tobaksvaror inom digitala medier och utlandssänd TV.

Kommentarer Långsiktigt mål 2:

Jag ser det som ytterst betydelsefullt att barn och unga ges stöd när det är problem i familjen. Genom tidiga insatser finns det möjlighet att förhindra ogynnsam utveckling och dålig hälsa på lång sikt. Socialstyrelsen har tidigare utarbetat en vägledning om barn och unga i familjer med missbruk till socialtjänsten och andra aktörer. En genomgång av forskningen visade att det inte finns tillräckligt med kunskap om vilka metoder för stöd till dessa barn och unga som fungerar bäst. I arbetet blev det också tydligt att missbrukar- och beroendevården i större utsträckning behöver uppmärksamma föräldraskapet och barns behov.

I den utredning som missbrukarvården gör enligt frågeformuläret ASI ställs frågor om föräldraskap. Många i vården är dock osäkra på hur de ska gå vidare när det finns barn och unga i familjen. Socialstyrelsen kommer därför att ta fram ett fördjupningsmaterial till ASI som stöd för missbrukarvårdens arbete med målgruppen. Det ska bl.a. ta upp missbrukets konsekvenser för barn och hur man med föräldrar kan ta upp frågor om föräldraskap och barns behov. Det kommer också att ge exempel på rutiner för samarbete mellan missbrukarvård och social barn- och ungdomsvård. Syftet är att föräldrar ska

kunna få stöd i sitt föräldraskap och att barn och unga i högre grad ska få stöd och hjälp.

Sedan 1 januari 2010 har hälso- och sjukvården ansvar att särskilt beakta barns behov av information, råd och stöd bl.a. om barnets förälder har psykisk sjukdom, psykisk funktionsnedsättning eller missbrukar alkohol eller annat beroendeframkallande medel. Socialstyrelsen undersöker i ett första steg vilken vägledning som olika delar av hälso- och sjukvården behöver för att kunna ge barn och unga information, råd och stöd.

Socialstyrelsen medverkar också till mer systematisk uppföljning av det stöd som ges till dessa barn och unga i särskilda gruppverksamheter i många kommuner. Det behövs mer kunskap om hur varje enskilt barn blir hjälpt och om det behöver mer stöd. I ett samarbete med Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) får stödgruppsverksamheter hjälp att komma igång med strukturerad dokumentation och uppföljning av sina insatser.

*Lars-Erik Holm
Generaldirektör, Socialstyrelsen
Ledamot av regeringens ANDT-råd*

LÅNGSIKTIGT MÅL 3:

Antalet barn och unga som börjar använda narkotika och dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak ska successivt minska

Insatser för att förhindra att någon börjar använda narkotika och dopningsmedel eller debuterar tidigt med alkohol eller tobak bör få högre prioritet. Utsikterna att förändra beteenden och normer ökar om insatserna sker på flera olika områden och med samverkande aktörer. Föräldrar, skolan, fritidssektorn, socialtjänsten, polisen, idéburna organisationer och näringslivet – alla spelar viktiga roller i det förebyggande arbetet.

Åtgärder för att begränsa tillgänglighet som ålderskontroller, polis- och föräldranärvaro samt effektiv tillsyn har stor betydelse för att skjuta upp debutåldern för alkohol och tobak samt nyrekrytering till narkotika- och dopningsmissbruk. Dessutom har tydliga gränser, normer och värderingar bland föräldrar och andra vuxna förebilder stor betydelse för barnens inställning och framtida vanor.

Det krävs även insatser för att öka kunskapen och minska efterfrågan. Det är viktigt att påverka attityder och normer samt skapa acceptans för en restriktiv ANDT-politik. Även kunskap om ANDT:s effekter på hälsa, kriminalitet och social utveckling är viktigt.

Den struktur som byggts upp på regional och lokal nivå för samordning, kompetensutveckling och genomförande av kunskapsbaserade metoder är nödvändig för att nå det långsiktiga målet.

Prioriterade mål knutna till långsiktigt mål 3:

• **Minska nyrekrytering till narkotika- och dopningsmissbruk**

Experimenterandet med narkotika och andra droger tenderar att öka bland unga och allt fler exponeras för droger av olika slag. Förstärkta insatser för att förhindra nyrekrytering bör därför ges hög prioritet.

Under strategiperioden bör:

- samordnade insatser som bidrar till tidig upptäckt förstärkas på lokal nivå
- en fortsatt satsning görs på nätverket Krogar mot knark
- metoder utvecklas för att bättre kunna följa utvecklingen för särskilt utsatta grupper och i vissa geografiska områden
- metoder utvecklas för att bättre kunna följa utvecklingen och marknadsföringen av nya droger
- metoder utvecklas för att öka kunskapen och stärka

insatserna för att motverka dopningsmissbruket i samhället.

Det finns tecken på en ökad acceptans för hasch och marijuana i vissa ungdomsgrupper och bland unga vuxna. Skolelever som uppger att de någon gång använt cannabis har ökat något och Statens folkhälsoinstitutets uppföljning av den tidigare nationella narkotikahandlingsplanen visar också på att det narkotikaförebyggande arbetet delvis avstannat under senare år. Sammantaget visar detta att förstärkta förebyggande insatser behövs på narkotika- och dopningsområdet.

En fortsatt satsning inom ramen för det nationella nätverket Krogar mot knark är viktigt för att nå det experimentella missbruket på krogar och andra nöjesmiljöer, framför allt i storstadsområdena.

Nätverket Prevention av dopning i Sverige (PRO-DIS) har bildats för att utveckla och utvärdera en arbetsmodell för att förebygga användningen av anabola

androgena steroider. Det är viktigt att detta nätverk för erfarenhets- och kompetensutbyte inom dopningsområdet bevaras.

• Utveckla metoder för att barn och ungdomar inte ska börja använda tobaksprodukter

Ett av etappmålen för tobakspolitiken är att antalet barn och ungdomar som börjar röka eller snusa före 18 års ålder ska halveras fram till 2014. För att nå målet behöver det tobaksförebyggande arbetet bland barn och ungdomar prioriteras och bli mer målgruppsanpassat.

Under strategiperioden bör:

- metoder utvecklas som har effekt på barns och ungdomars vilja att börja använda tobak
- metoder utvecklas för tidiga insatser för dem som har börjat röka eller snusa
- arbetet med efterlevande av reglerna om rökfria miljöer utvecklas.

Tobaksbruket är ett av de allvarligaste hoten mot folkhälsan. Ungdomar är den viktigaste målgruppen eftersom de allra flesta börjar röka i tonåren. Varje dag börjar ett femtiotal ungdomar i Sverige att bruka tobak. Det motsvarar cirka 16 000 per år.

Skillnaden mellan pojkars och flickors tobaksvanor har minskat, men fortfarande är det dubbelt så många flickor som pojkar som är dagligrökare i årskurs 9. Riktade metoder att förebygga flickors och pojkars tobaksvanor behöver utvecklas, liksom stöd för att hjälpa dem att sluta.

För att minska ungas exponering för tobaksbruk krävs rökfria miljöer och en bättre efterlevnad av tobakslagens förbud mot att sälja tobak till minderåriga, av förbudet mot marknadsföring av tobak och av bestämmelser om rökfria skolgårdar.

Även insatser för att påverka vuxnas värderingar och vanor är väsentliga för att minska tobaksbruket bland unga.

Information om tobakens skadeverkningar ska utformas så att den även når dem som kan börja använda tobak – inte bara de som redan har börjat.

Intresset för vattenpiperökning har ökat bland ungdomar. Var tredje pojke och var fjärde flicka i årskurs 9 har någon gång rökt vattenpipa och cirka två tredjedelar av både pojkarna och flickorna i gymnasiets årskurs 2. Medvetenheten om skadeverkningarna av vattenpiperökning är förhållandevis låg. Den som röker vattenpipa får vid varje rökstillfälle i sig stora mängder av flera cancerframkallande ämnen. Det är därför viktigt att inkludera bruket av vattenpipa i det tobaksförebyggande arbetet.

• Ökad användning av befintliga verksamma metoder för att skjuta upp alkoholdebuten och minska den skadliga alkoholkonsumtionen

Andelen alkoholkonsumenter bland elever i årskurs 9 har sjunkit sedan 2004. Detsamma gäller för andelen som rapporterar intensivkonsumtion. Inom alkoholområdet finns i dag relativt stor samstämmighet om vilka insatser som har effekt på minderårigas alkoholkonsumtion eller på unga vuxnas skadliga alkoholkonsumtion.

Under strategiperioden bör:

- en fortsatt satsning ske för att minska langningen
- en fortsatt satsning ske för att ytterligare förbättra efterlevnaden av åldersgränser
- satsningar görs för att minska kopplingen mellan idrott och alkohol
- insatser genomförs för att öka kunskapen om vikten av en alkoholfri uppväxt.

Effektiva metoder som motverkar skadliga dryckes-
mönster bland minderåriga och unga vuxna bör ges ökad spridning. Det gäller exempelvis metoder för att upprätthålla åldersgränser och förhindra langning. Därtill behövs ytterligare effektiva metoder för att nå minderåriga och unga vuxna med hög konsumtion.

En av de viktigaste åtgärderna för att förhindra minderårigas drickande och höja debutåldern är att bekämpa langningen, alltså att någon olagligen köper ut, säljer eller ger bort alkohol till en person som är under 20 år.

För att stoppa langare som förser minderåriga med alkohol bedriver polisen ett aktivt förebyggande arbete. En arbetsmetod är den så kallade Kronobergsmodellen. Genom att stoppa langningen och begränsa minderårigas alkoholdrickande i offentlig miljö minskar den alkoholrelaterade våldsbrottsligheten. Detta och liknande beprövade arbetsätt bör ges ökad spridning.

Ett fortsatt långsiktigt arbete för att upprätthålla respekten för åldersgränser för försäljning och servering av alkohol är nödvändigt. Systembolaget bedriver ett viktigt och framgångsrikt arbete för att förhindra försäljning till minderåriga, bland annat genom ålderskontroller och informationskampanjer om vikten av att inte förse ungdomar med alkohol. Ett liknande arbete bedrivs i krogmiljö, bland annat genom den utvärderade metoden ansvarsfull alkoholservice. Målet är att hindra alkoholservice till minderåriga på krogen. I detta arbete är näringsidkarnas egenkontroll, som exempelvis utbildning av personal om alkohollagens bestämmelser, en förutsättning för ett framgångsrikt arbete. Detta gäller även detaljhandels försäljning av folköl.

De idéburna organisationerna spelar en viktig opinionsbildande roll för att motverka alkoholkonsumtionen bland ungdomar. Ungdomsorganisationer och idrottsrörelsen arbetar bland annat aktivt mot langning. Regeringen välkomnar dock en bredare ansats eftersom flera undersökningar visar att ungdomar som idrottar och är aktiva inom olika idrottsrörelser inte dricker mindre än andra. Idrottsrörelsen har därför behov av att ta ställning till alkoholens inflytande i föreningslivet.

• En hälsofrämjande skola

Skolframgång och skoltrivsel är viktiga skyddsfaktorer för barns och ungdomars hälsa. Genom en hälsofrämjande skolutveckling kan skolor arbeta långsiktigt med ANDT-prevention.

Under strategiperioden bör:

- grund- och gymnasieskolor få möjlighet att ta del av utbildningsinsatser för att utveckla undervisningen om alkohol, narkotika, dopning och tobak. Utbildningsinsatserna ska byggas på forskning och beprövad erfarenhet.

Statens skolverk har genomfört flera insatser som bidrar till ett långsiktigt förebyggande arbete inom detta område. Skolverket har t.ex. genomfört flera insatser som stärker skolornas arbete med värdegrund, kränkande behandling och jämställdhet. Dessa insatser bör nu kompletteras med utbildningsinsatser om alkohol, narkotika, dopning och tobak. Skolverket har fått som uppgift att stödja generell skolutveckling och undervisning i alkohol, narkotika, dopning och tobak.

• Ett ökat deltagande av föräldrar, idéburna organisationer och näringsliv i det förebyggande arbetet

Det är viktigt att föräldrar liksom idéburna organisationer och näringsliv deltar och är engagerade i det förebyggande arbetet.

Under strategiperioden bör:

- samarbete och samverkan fördjupas mellan statliga

myndigheter, kommuner, landsting och idéburna organisationer och antalet gemensamma verksamheter öka

- en fortsatt dialog föras mellan regeringen, myndigheter och idéburna organisationer
- en dialog med näringslivet påbörjas för att stimulera till fler företagariaktiv och förbättrad egenkontroll av gällande lagstiftning och frivilligkoder.

En trygg och god uppväxt har stor betydelse för barns och ungdomars hälsa under hela livet. Det finns en koppling mellan psykisk ohälsa och en ökad risk för missbruk. Ett gott samspel mellan barn och föräldrar minskar risken för psykisk ohälsa och framtida missbruk.

Föräldrastöd ska kunna erbjudas alla föräldrar till dess barnet fyller 18 år. Ett förebyggande föräldrastöd främjar barns hälsa och positiva utveckling och stärker barnets skydd mot ohälsa och sociala problem. Riskfaktorerna för missbruk, psykisk ohälsa och antisocialt beteende är i praktiken desamma. Föräldrastöd är därför viktigt också när det gäller det ANDT-förebyggande arbetet.

Med sin kunskap och erfarenhet är de idéburna organisationerna viktiga kuggar i det förebyggande arbetet. De erbjuder även ett brett utbud av stödverksamheter.

Målet under strategiperioden är att samtliga kommuner ska ha skapat en struktur och en plan för löpande samordning och samverkan med de idéburna organisationerna.

En fortsatt dialog mellan regeringen, myndigheter och idéburna organisationer är viktig för att genomföra ANDT-strategin.

Under strategiperioden bör en dialog mellan regeringen och näringslivet påbörjas för att stimulera fler företagariaktiv och förbättrad egenkontroll av gällande lagstiftning.

Kommentarer Långsiktigt mål 3:

ANDT-strategin handlar i stor utsträckning om förebyggande arbete, det vill säga att genom tidiga insatser bidra till att reducera olika typer av drogrelaterade problem. Preventivt arbete handlar i praktiken om en lång rad olika insatser, alltifrån att stifta lagar till ett enskilt samtal mellan föräldrar och barn runt middagsbordet.

Självklart har såväl riksdagen och regeringen som olika myndigheter på nationell, regional och lokal nivå viktiga roller att spela. Jämfört med många andra länder finns dessutom ytterligare en viktig kraft i Sverige, nämligen folkrörelserna. De stora folkrörelserna som arbetar-, frikyrko- och nykterhetsrörelsen har spelat en viktig roll för framväxten av det moderna svenska samhället. Det finns en tradition i Sverige att engagera sig i olika frågor, bland annat genom medlemskap och aktivt arbete i organisationer av folkrörelsekaraktär.

Folkrörelser bygger av tradition på en idé om att förändra, eller arbeta för, något man tycker är viktigt. Det gör att medlemmarna ofta har ett starkt engagemang och därmed en vilja att arbeta för det man tror på. De är därför en ovärderlig kraft i det förebyggande arbetet. En viktig roll är att arbeta med det traditionella föreningsarbetet som är en förebyggande insats i sig helt enkelt för att man engagerar människor att göra något tillsammans. Enkelt uttryckt: Om man går på ett möte eller deltar i någon form av evenemang kan man inte samtidigt vara ute och supa.

Engagemanget hos organisationsmedlemmar kan emellertid vara en kraft i det förebyggande arbetet även på andra sätt. Många är villiga att arbeta frivilligt för att till exempel genomföra något eller sprida ett budskap. Om tusentals människor engagerar sig i det förebyggande arbetet finns en

Skolverket har fått i uppdrag att erbjuda utbildningsinsatser med syftet att stödja skolornas undervisning om alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT). Huvudmålgrupper för insatserna är rektorer samt lärare inom grundskola, grundsärskola, gymnasieskola och gymnasiesärskola.

Utbildningsinsatserna ska ge deltagarna kunskaper om hur frågor som rör skolframgång, skoltrivsel och föräldrasamarbete kan påverka elevernas bruk av alkohol, narkotika, dopning och tobak. De ska också ge deltagarna stöd i att utveckla en ANDT-undervisning med hög kvalitet. Skolverket anser till exempel att områden som alkohol, narkotika, dopning och tobak i större utsträckning ska tas upp i olika ämnen.

Forskningen är tydlig med att den viktigaste skyddsfaktorn för barn och ungdomar är att klara skolan. Ungdomar som fastnar i alkoholmissbruk och som börjar experimentera med narkotika har det oftast svårt i skolan, känner mindre engagemang och skolkar oftare. Det är en utmaning för lärare att skapa lust till lärande och motivation just hos dessa elever.

Inom begreppen skolframgång och skoltrivsel ryms flera

mycket stark kraft som kan bidra till en positiv förändring.

Det är viktigt att på olika nivåer hitta vägar för att stimulera till ett ökat engagemang från den ideella sektorn. På nationell nivå finns ANDT-rådet som förutom myndighetsrepresentanter och forskare även har medlemmar från organisationslivet. Detta bidrar inte bara till att många röster blir hörda utan stimulerar också till kontakter mellan myndigheter och organisationer.

Detta är viktigt i sig, men ändå ganska långt bort från det vardagliga gräsrotsarbetet. Ett steg närmare är den regionala nivån och ett organiserat samarbete i länen mellan myndigheter, forskare och folkrörelser skulle säkert kunna bidra till många konkreta aktiviteter.

Än närmare verkligheten är man förstås på den lokala nivån. Det känns inte realistiskt att bilda lokala ANDT-råd, men däremot borde det gå att hitta former för en regelbunden dialog om vilka gemensamma problem som finns på hemmaplan och hur olika aktörer på olika sätt skulle kunna bidra till att inte bara hitta lösningar utan också engagera sig och att dra sitt strå till stacken.

Engagemanget i de idéburna organisationerna är stort och det är viktigt att detta stimuleras. Det kan naturligtvis inte grundas på att de blir tillsagda vad de skall göra utan måste bygga på en dialog och ömsesidig respekt mellan berörda parter.

Björn Hibell

*Direktör, Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN
Ledamot, Regeringens ANDT-råd*

faktorer som förmågan att motivera och skapa sammanhang för eleven. Hit hör även elevens trivsel, relationen mellan lärare och elev och mellan elev och elev. Andra betydelsefulla områden att arbeta med är elevinflytande, kränkande behandling och ogiltig frånvaro. Flera av dessa områden ryms inom begreppet hälsofrämjande skolutveckling.

Föräldrar är en viktig samarbetspart och skolpersonal behöver tidigt skapa ett förtroendefullt samarbete mellan skola och föräldrar. Skolverkets erfarenheter är att utbildningsinsatser inom detta område bör inriktas på hur man skapar dialog med föräldrar, om förhållningssätt och bemötande, nya sätt att arbeta med föräldramöten samt hur skolor kan utveckla ett kollegialt lärande inom området. Skolverket vill här också lyfta fram att samverkan med olika professionella utanför skolan är mycket viktigt för att ge stöd till barn och ungdomar som kan vara i svårigheter.

Helén Ängmo

*Överdirektör, Skolverket
Ledamot, Regeringens ANDT-råd*

LÅNGSIKTIGT MÅL 4:

Antalet personer som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska successivt minska

Genom att tidigt upptäcka och ge stöd för att förändra skadliga och riskabla levnadsvanor kan samhället bidra till att förhindra att individer, familjer och andra närstående skadas, men också till en positiv ekonomisk, social och mer hälsoinriktad samhällsutveckling. Viktiga arenor för tidig upptäckt och rådgivning är hälso- och sjukvården, företagshälsovården, tandvården samt högskolor och universitet.

Prioriterade mål knutna till långsiktigt mål 4:

• Hälso- och sjukvårdens arbete med att förebygga ANDT-relaterad ohälsa ska utvecklas

Enligt hälso- och sjukvårdslagen har landstingen ett uttalat ansvar för att förebygga sjukdom. Trots det har det förebyggande perspektivet fortfarande ingen självklar ställning inom hälso- och sjukvården.

Under strategiperioden bör:

- hälso- och sjukvården integrera det sjukdomsförebyggande perspektivet i det löpande arbetet vilket ställer krav på åtgärder för att förebygga tobaksbruk och riskbruk av alkohol samt motverka missbruk av narkotika och dopningsmedel
- Socialstyrelsens nationella riktlinjer för det förebyggande arbetet inom områdena tobak och alkohol spridas och tillämpas i hälso- och sjukvården.

Socialstyrelsens riktlinjer för det hälsofrämjande och förebyggande arbetet – som bland annat innefattar områdena tobak och alkohol – kan vara ett stöd i detta arbete. Riktlinjerna fastställs under 2011. För att riktlinjerna ska bli ett effektivt instrument krävs att hälso- och sjukvården aktivt tar till sig de kunskaper som förmedlas och skapar förutsättningar för att de fullt ut ska få genomslag i det praktiska arbetet. För detta krävs bland annat utbildnings- och fortbildningsinsatser. Det är angeläget att de erfarenheter och den kompetens som utvecklats inom det så kallade Riskbruksprojektet tas till vara vid genomförandet av Socialstyrelsens riktlinjer.

• Minskat riskbruk och intensivkonsumtion av alkohol bland studenter och bland unga vuxna med psykisk ohälsa

Unga vuxna (18–25 år) har den högsta alkoholkonsumtionen och närmare hälften av åldersgruppen studerar vid universitet och högskolor. Universitet och högskolor är därför viktiga arenor för ANDT-insatser. Fortsatt nationellt stöd för kompetens- och metodutveckling är nödvändigt för att säkerställa ett långsiktigt arbete inom framför allt studenthälsan.

Under strategiperioden bör:

- en fortsatt satsning görs för att ge kompetensstöd till studenthälsomottagningar som erbjuder hälsovård till studenter
- ett samordnat stöd utvecklas för kompetens- och metodutveckling av studenthälsans ANDT-förebyggande arbete
- primärvården, psykiatrin samt studenthälsan i större utsträckning nå unga vuxna som har ett begynnande riskbruk.

Studier visar att ungdomar som börjar studera vid universitet och högskolor ökar sin alkoholkonsumtion. Statens folkhälsoinstitut har också visat att det finns ett starkt samband mellan psykisk ohälsa och hög alkoholkonsumtion. Detta samband är mest tydligt hos unga män.

Det finns i dag många vägar in i hälso- och sjukvården för ungdomar och unga vuxna. Några exempel är ungdomsmottagningar/ungdomshälsa, primärvården,

psykiatrien samt studenthälsan. Dessa verksamheter har unika möjligheter att fånga upp personer som har ett begynnande riskbruk.

Kompetensen att tidigt identifiera och arbeta med personer som har ett begynnande riskbruk bör därför utvecklas. En verksam metod är motiverande samtal. Detta arbetssätt bör ges fortsatt spridning inom hälso- och sjukvården.

Det påbörjade arbetet med ett samordnat stöd för kompetens- och metodutveckling för studenthälsans ANDT-förebyggande arbete bör fortsätta.

• Öka förutsättningarna för tandvården att arbeta med tobaksprevention

Tandvården kan med fördel arbeta med tobaksprevention.

Under strategiperioden bör:

- tandvården få bättre förutsättningar att arbeta med tobaksprevention, bland annat genom ökade utbildningsinsatser.

Tandvården möter regelbundet alla barn och ungdomar samt de flesta vuxna patienter och har därmed möjlighet att identifiera riskbeteende och påverka normer. Tandvården har dessutom erfarenhet av att hjälpa patienter att ändra skadliga beteenden. De kommer ofta i kontakt med patienter innan de påbörjar tobaksbruk eller innan de drabbas av symptom, vilket möjliggör ett förebyggande arbete i ett tidigt stadium.

• Förutsättningarna att i ett tidigt skede kunna uppmärksamma och åtgärda ANDT-problem i arbetslivet bör förbättras

Företagshälsovården, arbetsplatserna och de fackliga organisationerna kan aktivt bidra till att risk- och missbruksproblem av olika slag upptäcks tidigt och att stödjande insatser kommer till stånd.

Under strategiperioden bör:

- fler arbetsplatser anta och aktivt arbeta utifrån en ANDT-policy med riktlinjer för stöd och behandling för anställda med risk- och missbruksproblem och för en väl fungerande samverkan mellan arbetsgivare och fackliga företrädare
- ett fortsatt nationellt kompetensstöd ges för att vidmakthålla den så kallade riskbruksmodellen
- metoder för att tidigt upptäcka och förhindra alkohol- och narkotikaproblem ges ökad spridning
- en dialog med berörda parter inledas för att identifiera arbetsplatsernas behov av stöd och utbildning i ANDT-frågor

- forskning påbörjas om kopplingen mellan användning av ANDT och sjukfrånvaro och olyckor på arbetsplatserna

Arbetsplatsernas och företagshälsovårdens roll för att uppnå målen inom ANDT-politiken bör stärkas. Omkring en femtedel av alkoholens materiella kostnader uppskattas uppstå inom arbetslivet (olyckor, sjukfrånvaro, arbetslöshet, produktionsbortfall). Det finns ett samband mellan användning av ANDT och sjukfrånvaro. Trots detta är den skadliga alkoholkonsumtionens betydelse för arbetslivet ett relativt outforskat område i Sverige. Sådan forskning behöver utvecklas.

Tidigt upptäckt av alkohol- och narkotikaproblem minskar såväl det personliga lidandet som företagets och samhällets kostnader. För den som ligger på en riskfylld konsumtionsnivå, men ännu inte fått problem, kan det räcka med information om var gränserna går. Utvärderingar av korta samtal om alkohol mellan läkare och patient visar på mycket goda effekter.

Som en del av det tidigare nationella Riskbruksprojektet har Statens folkhälsoinstitut haft i uppdrag att öka företagshälsovårdens kompetens. Det finns ett behov av ett fortsatt nationellt kompetensstöd för att upprätthålla förebyggande och tidiga insatser på arbetsplatserna.

En dialog bör inledas med företagshälsovården, berörda myndigheter och de fackliga organisationerna och med representanter för forskning och annan expertis. Syftet är att identifiera arbetsplatsernas behov och utveckla arbetet med råd, stöd och utbildning i ANDT-frågor.

Kommentarer Långsiktigt mål 4:

Det finns en stor potential inom hälso- och sjukvården att arbeta med ANDT-relaterad ohälsa. Det har dock saknats sammanställd kunskap och verktyg för detta arbete. Socialstyrelsen har därför tagit fram Nationella riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder som anger att det bör finnas strukturer för ett förebyggande arbete inom hälso- och sjukvården. De nationella riktlinjerna utgör evidensbaserade rekommendationer som bland annat lyfter fram att alla patienter som identifieras som rökare eller har ett riskbruk av alkohol ska få erbjudande om hjälp. Socialstyrelsens riktlinjer rekommenderar landstingen att bygga upp en kvalificerad rådgivning för rökare samt rådgivande samtal vid riskbruk av alkohol.

När riktlinjerna omsätts i praktisk handling i sjukvården kommer det kunna ha stor betydelse för att förebygga bruk, missbruk och beroende.

De nationella riktlinjerna är utgivna i preliminär version och diskuteras nu i vården. I höst kommer vi att publicera den slutliga versionen. För Socialstyrelsen inleds då ett omfattande regeringsuppdrag att implementera riktlinjerna i hälso- och sjukvården.

*Lars-Erik Holm
Generaldirektör, Socialstyrelsen
Ledamot av regeringens ANDT-råd*

LÅNGSIKTIGT MÅL 5:

Personer med missbruk eller beroende ska ha ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet

Ökad tillgång till målgruppsanpassade insatser, en långsiktig satsning för en likvärdig vård av god kvalitet över hela landet och en vård där individens behov står i centrum är nödvändigt om målen för missbruks- och beroendevården ska uppnås. Personer ska få en insats när motivationen finns och alla har rätt att bemötas med respekt.

Ett förstärkt brukarinflytande, både över egna insatser och på verksamhetsnivå, är viktiga förutsättningar för att uppnå en vård av god kvalitet.

Samhällets insatser mot narkotika-, dopnings- och alkoholmissbruk måste utgå från en helhetsbild som innefattar såväl socialtjänstens, Statens institutionsstyrelses, hälso- och sjukvårdens som Kriminalvårdens verksamheter på området. Målet är att främja en långsiktig och effektiv samverkan kring den enskilde individen och dennes anhöriga. I de fall där barn är berörda är det viktigt att barnet har möjlighet till inflytande.

Prioriterade mål knutna till långsiktigt mål 5:

• Tillgång till kunskapsbaserade vård- och stödinsatser ska öka

Vård och behandling samt rehabiliteringsinsatser utgör grunden för att hjälpa personer med missbruksproblem. Befintlig kunskap måste omsättas i praktiken men även kunskapsutveckling och förstärkt brukarinflytande är viktiga för en behovsanpassad missbruks- och beroendevård av hög kvalitet.

Under strategiperioden bör:

- en fortsatt satsning på kunskaps- och metodutveckling prioriteras samt kompetenskraven för personal inom missbruks- och beroendevården preciseras
- ökad prioritet ges till att säkerställa att erbjuda vård till dem som har svårt att få sina vårdbehov tillgodosedda – det gäller exempelvis personer med samsjuklighet
- stöd och vårdinsatser vidareutvecklas som är särskilt anpassade för kvinnor
- former utvecklas för att tillvarata brukarnas erfarenheter.

Socialstyrelsens nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevården omfattar socialtjänstens, hälso- och sjukvårdens, Kriminalvårdens och Statens institutions-

styrelses verksamheter. Riktlinjerna utgör underlag för en mer kunskapsbaserad vård.

Regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har ingått årliga överenskommelser om stöd till kommuner och landsting att genomföra riktlinjerna i sina verksamheter samt att utveckla en mer långsiktig struktur för kunskapsförsörjning. Att främja en fortsatt kunskapsutveckling och att befintlig kunskap om verk samma metoder omsätts i det praktiska arbetet är viktiga förutsättningar för en missbruks- och beroendevård av hög kvalitet.

Inom vård och behandling av personer med psykisk sjukdom eller psykisk funktionsnedsättning finns en stor grupp med samsjuklighet. Kvinnoorganisationerna har påtalat ett ökat missbruk av alkohol och läkemedel, framför allt bland kvinnor. Det lyfter också fram bristen på insatser och vård som är särskilt anpassade för unga kvinnor. Stöd- och vårdinsatser särskilt anpassade för kvinnor i alla åldrar ska säkerställas.

Brukarnas erfarenheter ger viktig kunskap vid utveckling av vården. Former ska utvecklas för att tillvarata brukarnas erfarenheter.

- **En tydligare och mer ändamålsenlig ansvarsfördelning mellan huvudmännen för missbruks- och beroendevården ska uppnås**

Huvudmännens ansvar ska tydliggöras och hälso- och sjukvårdens, socialtjänstens och andra aktörers insatser ska samordnas utifrån individens behov.

Under strategiperioden bör:

- Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd för hälso- och sjukvård och socialtjänst länkas samman i ett gemensamt regelverk,
- en ökad samverkan mellan samtliga länkar i vårdkedjan komma till stånd.

Inom missbruks- och beroendevården har flera huvudmän ansvar enligt olika lagstiftningar. Kommuner och landsting har båda ansvar som centrala länkar i vårdkedjan, till exempel tillnyktring, abstinensvård och behandling. Personer med behov av missbruks- och beroendevård har också ofta behov av samtida insatser från flera huvudmän. Det finns därför behov av att tydliggöra huvudmännens ansvar för olika delar i vårdkedjan och för olika målgrupper.

Regeringen har tillsatt en utredning för att se över hela missbruks- och beroendevården. Missbruksutredningen (S2008:04) ska överväga förändringar i lagstiftningen och ansvarsfördelningen mellan de båda huvudmännen för att säkerställa att personer med missbruk eller beroende får de insatser som de behöver.

Ytterligare en insats är revideringen av Socialstyrelsens nuvarande föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för kvalitet i verksamhet inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten. Målet är att de föreskrifter och råd som tidigare haft olika innehåll för hälso- och sjukvården och socialtjänsten ska bli enhetliga genom att de länkas samman till ett gemensamt regelverk.

Kriminalvården är också delaktig i missbruks- och beroendevården. Det är Kriminalvårdens ansvar att i samverkan med andra myndigheter – utan att åsidosätta den intagnes eget ansvar – aktivt verka för att den intagnes behov så långt det är möjligt tillgodoses. I Kriminalvårdens ansvar ingår att förmedla och stödja kontakter mellan de intagna och berörda myndigheter. Samverkan med framför allt socialtjänsten, hälso- och sjukvård, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan behöver stärkas ytterligare under strategiperioden.

- **Regionala och lokala skillnader i kvalitet, tillgänglighet och resultat ska minska**

En väl fungerande tillsyn och tillgång till öppna jämförelser är viktiga verktyg för en likvärdig missbruks- och beroendevård i hela landet.

Under strategiperioden bör:

- insatser för att få till stånd en väl fungerande tillsyn prioriteras
- arbetet med att utveckla öppna jämförelser inom missbruks- och beroendevården slutföras för att främja kvalitetsutveckling och öka möjligheten till vård på lika villkor.

Socialstyrelsens öppna jämförelser inom missbruks- och beroendevården visar att det finns lokala och regionala skillnader i tillgång till insatser, vilket innebär att möjligheten att få sitt vårdbehov tillgodosett beror på var i landet man bor.

Fortsatt utveckling av en väl fungerande tillsyn som belyser hur barns och andra närståendes behov tillgodoses samt hur brukarnas delaktighet säkerställs, är viktiga för ökad likvärdighet och för att uppnå en vård som utgår från individens specifika behov. Arbetet för att få till stånd en väl fungerande tillsyn ska ges hög prioritet.

Publiceringen av öppna jämförelser inom missbruks- och beroendevården gör det möjligt att följa, stödja och utveckla kvaliteten. År 2014 ska det finnas målgruppsanpassade öppna jämförelser. Det ska vara möjligt att för såväl beslutsfattare som brukare själva att få kunskap om kvalitet och resultat.

LÅNGSIKTIGT MÅL 6:

Antalet döda och skadade på grund av sitt eget eller andras bruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel eller tobak ska minska

Skadligt bruk och missbruk av alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak bidrar till en stor del av skadorna och den förtida dödligheten i Sverige. Unga är särskilt drabbade. De står också för en oacceptabel stor del av den totala sjukdomsburden och har stark koppling till kriminalitet och våld. Att minska antalet döda och skadade till följd av alkohol, narkotika, dopning och tobak är ett självklart långsiktigt mål för ANDT-politiken.

Det finns ett välbelagt samband mellan alkoholens, narkotikans och dopningsanvändningens omfattning och förekomsten av våld och olyckor. Vanliga brottskategorier är misshandel och rattfylleri efter alkohol- eller narkotikaintag. Alkoholpåverkade motorfordonsförare är inblandade i cirka 15 procent av dödolyckorna på vägarna.

För att uppnå det långsiktiga målet krävs en fortsatt prioritering av insatser för att minska missbruket och ANDT-relaterat våld i offentliga miljöer. Även ANDT-relaterat våld inom familjen behöver ges ökad uppmärksamhet.

Prioriterade mål knutna till långsiktigt mål 6:

• Antalet döda och skadade i trafiken på grund av alkohol och andra droger ska minska

Påverkade förare orsakar varje år ett stort antal trafikolyckor med döda och allvarligt skadade som följd. För att motverka rattfylleri krävs en bred uppsättning åtgärder såsom en genomtänkt strategi för ett högt antal alkohol- och drogkontroller av god kvalitet, samordnade informationsinsatser, fortsatt stegvis införande av krav på alkohol för rattfyllerister och i förebyggande syfte samt åtgärder för att förebygga, upptäcka och utreda rattfylleribrott.

Under strategiperioden bör:

- strukturer för samverkan mellan polismyndighet, kommuner, beroendevård, länsstyrelsen och trafikmyndigheter fortsatt utvecklas
- användandet öka av alkohol och liknande teknik som kan hindra påverkade förare från att köra
- statistiken inom trafikområdet bli mer tillförlitlig och jämförbar över tid, kunskapen öka om rattfylleriets omfattning och om förarens användning av narkotika.

Rattfylleri är en av de största bidragande faktorerna till dödsolyckor i trafiken. 21 procent av alla trafikdödade

förare är alkoholpåverkade. Förare som är påverkade av narkotika, dopningsmedel eller läkemedel är ett växande problem i trafiken.

Både för att nå nollvisionen i trafiken, dvs. att ingen i framtiden ska dödas eller bli allvarligt skadad i trafiken, och detta prioriterade mål under strategiperioden, behövs en tillförlitlig och över tid jämförbar statistik som grund för att kunna bedöma vilka åtgärder som bör sättas in.

För att nå det långsiktiga målet "Att minska antalet döda och skadade på grund av ANDT" krävs också en fortsatt satsning för att upptäcka och erbjuda stöd eller behandling till påverkade förare. Strukturer för samverkan mellan myndigheter – såsom polismyndighet, kommuner, beroendevård, länsstyrelse och Trafikverket – i enlighet med metoden Samverkan Mot Alkohol och Droger i Trafiken (SMADIT) eller liknande metod, bör vidareutvecklas. Där sådana metoder redan finns bör de förfinas genom att erfarenheten tas till vara och rutiner för arbetet samordnas.

Användningen av alkohol bör öka under strategiperioden. Regeringen har infört krav på statliga myndigheter att införa alkohol i sina fordon. Många arbetsgivare har på frivillig väg installerat alkohol i sina fordon. Denna utveckling bör stödjas.

Reglerna för sjöfylleri har skärpts från och med den

1 juni 2010. Det är viktigt att genom informationsinsatser öka medvetenheten om gällande regler för sjöfylleri under strategiperioden.

• Antalet döda och skadade på grund av alkohol-, narkotika- och dopningsrelaterat våld ska minska

Det finns en tydlig koppling mellan påverkan av alkohol, narkotika, dopning och våldsbrott. Påverkan av alkohol, tillsammans med andra omständigheter, kan också leda till utsatthet för brott.

Under strategiperioden bör:

- kunskapen om det alkohol-, narkotika- och dopningsrelaterade våldets omfattning och karaktär öka
- kunskapsbaserade arbetsmetoder för att minska den alkohol-, narkotika- och dopningsrelaterade våldsbrottsligheten ges ökad spridning.

Det behövs ökad kunskap om det alkohol-, narkotika- och dopningsrelaterade våldet. Vidare måste personer med missbruk nås av stöd och hjälp att komma ur sitt missbruk. Samtidigt är det viktigt att tryggheten i de offentliga miljöerna ökar. Riktade satsningar i ungdomsmiljöer bör ske genom ett utvecklat samarbete mellan polis och nöjesindustri som även omfattar ett utvecklat tillsynsarbete. Detta för att upprätthålla respekten för reglerna kring alkoholservningen.

Polismyndigheterna arbetar med olika metoder för att minska våld bland unga i offentliga miljöer. Exempelvis Kronobergsmodellen som syftar till att minska våldsbrottslighet bland unga i offentlig miljö genom att begränsa deras alkoholkonsumtion. Denna och liknande beprövade arbetsmetoder bör ges ökad spridning.

• Dödligheten bland ungdomar och unga vuxna på grund av alkoholförgiftningar och experimenterande med droger ska minska

Det finns behov av fördjupad kunskap och snabba analyser för att bättre kunna följa utvecklingen och vidta åtgärder för att minska ungas dödlighet på grund av alkohol, narkotika, dopning och tobak. Insatser för att minska ungas dödlighet på grund av alkohol, narkotika och dopning bör särskilt uppmärksammas.

Under strategiperioden bör:

- kunskapen om bakomliggande orsaker till akuta dödsfall öka,
- rutiner för samverkan mellan akutvård och missbruks- och beroendevård förbättras.

De flesta alkoholförgiftningar sker i åldern 20–24 år. Det gäller både för män och kvinnor. Cannabisdödsfallen har en mycket avvikande profil jämfört med andra illegala

droger. Här återfinns både våldsamma och impulsiva självmord bland unga personer.

Ett nytt riskmoment är de så kallade designer drugs, som säljs över internet, ofta med ett för köparen okänt innehåll. I takt med att intresset för dessa droger ökar riskerar allt fler att fara illa. Sjukvården, särskilt akutvården, behöver därför ökad kunskap om hur man identifierar och diagnostiserar dessa fall samt få kunskap om bakomliggande orsaker till akuta dödsfall. Sjukvården utvecklar insatser och samverkansrutiner kring personer som kommer in för vård på grund av missbruk av GHB och GBL. Rutiner för samverkan mellan akutvård och missbruks- och beroendevård behöver förbättras i dessa fall. Kunskaper och erfarenheter från det arbetet bör tas tillvara för att förbättra omhändertagandet av dem som skadas av så kallade designer drugs och andra hälsofarliga substanser.

• Medvetenheten i hela befolkningen om ANDT-användningens effekter på hälsan bör öka

Insatser riktade till hela befolkningen är nödvändiga för att öka kunskapen om ANDT:s skadliga effekter för hälsan, och för att upprätthålla stödet för den gällande ANDT-lagstiftning.

Under strategiperioden bör:

- nya forskningsresultat om ANDT:s hälsoeffekter spridas till allmänheten.

Eurostat genomförde 2009 en särskild Eurobarometer om EU-medborgares attityder till alkohol. Studien visar att svenska medborgares medvetenhet om kopplingen mellan hög alkoholkonsumtion och exempelvis cancer är lägre än bland andra EU-medborgare. Polisen rapporterar om en ökad acceptans för exempelvis marijuana, samtidigt som ny forskning visar att även mindre mängder cannabis kan få allvarliga konsekvenser i form av inlärningsproblem och identitetsförändringar. Effekterna av tobak är väl kända, ändå är tobakskonsumtionen fortsatt hög i vissa grupper som till exempel flickor, unga kvinnor och personer med funktionsnedsättning.

Inriktningen under strategiperioden bör vara att med innovativa och målgruppsinriktade insatser öka befolkningens kunskaper om ANDT:s negativa effekter för hälsan.

Kommentarerer Långsiktigt mål 6:

Det är ett viktigt steg framåt att våldsutsatta kvinnors behov uppmärksammas i ANDT- strategin bland de prioriterade målen.

ANDT-strategin sätter ribban högt för kvalitetssäkring av samhällets samlade insatser som planeras och innehåller viktiga skyddsfunktioner även för kvinnor med missbruksproblem.

KSAN understryker Jag vill understryka att det finns forskningsstöd för att behandling av kvinnors missbruk inte kan tillgodoses inom ramen för traditionell behandling som utgår från mäns behov. Fördjupade kunskaper med utgångspunkt i kvinnligt missbruk kommer att bidra till utvecklingen av såväl förebyggande som behandlande insatser. För att insatserna ska kunna göra skillnad måste de utgå från andra normer än de nuvarande.

Skam, skuldbeläggande eller självförvållandeprincipen

hör inte hemma i framtidens verksamma insatser för att minska antalet döda och skadade på grund av ANDT-relaterat våld. En av de viktigaste beståndsdelarna till tidigare insatser med god kvalitet för att uppnå målet är ett värdigt bemötande av våldsutsatta kvinnor.

I det värdiga bemötandet ingår respekten för den starkaste rätten som även den mest utsatta gruppen kvinnor har, vilket är rätten till livet. Alla måste vara delaktiga i utveckling av det som behövs för att denna rättighet blir verklighet. Som kanslichef på KSAN känner jag att vi är en viktig aktör för att påverka attityder och värderingar i denna riktning.

Leena Haraké

Kanslichef, KSAN

Ledamot, Regeringens ANDT-råd

LÅNGSIKTIGT MÅL 7:

En folkhälsobaserad och restriktiv syn på ANDT inom EU och internationellt

Sverige är beroende av och påverkas i allt större utsträckning av omvärlden. Det är därför nödvändigt att aktivt driva ANDT-politiska frågor både inom EU och i andra internationella fora. Sverige ska verka för att upprätthålla respekten för antagna strategier och konventioner. Det innebär att Sverige också på nationell nivå ska leva upp till de åtaganden som har gjorts genom olika internationella överenskommelser och fördrag.

Det långsiktiga målet är att bidra till en folkhälsobaserad och restriktiv syn på ANDT internationellt.

Ett aktivt deltagande, framför allt inom EU-samarbetet, är nödvändigt för att uppnå såväl de nationella målen för ANDT-politiken som för att kunna genomföra de åtaganden som Sverige har på ANDT-området inom EU och internationellt.

Prioriterade mål knutna till långsiktigt mål 7:

• Aktivt verka för att FN-konventionerna på narkotikaområdet efterlevs

Ett utvecklat internationellt samarbete är avgörande för en effektiv narkotikabekämpning.

Under strategiperioden:

- utses en särskild utredare för att kartlägga Sveriges internationella engagemang och lämna förslag till hur Sverige kan främja att respekten för FN:s narkotikakonventioner upprätthålls samt beskriva möjligheter till bättre resursutnyttjande och samordning. Utredningens förslag kommer att behandlas under strategiperioden.

Det är viktigt att skapa förutsättningar för att fullt ut använda internationella samarbetsformer i narkotikabekämpningen och att de utgör en del av de brottsbekämpande myndigheternas löpande verksamhet.

Unga påverkas inte bara av sin lokala miljö och sina uppväxtvillkor utan också mer av mer allmänna och gränsöverskridande kulturer och normer. Internet och sociala medier har stor betydelse i det sammanhanget. Internet utgör inte bara en informationskälla utan också en marknad för försäljning av varor och tjänster, även mediciner och droger. Kontrollsystemen kringgås och en mängd olika droger bjuds ut till försäljning. Kreativa och aggressiva marknadsföringsmetoder har blivit vanliga.

• Aktivt verka för att EU:s och WHO:s strategier avseende alkohol och hälsa genomförs

Sverige har förbundit sig att bidra till arbetet för att minska alkoholrelaterade skador inom EU och internationellt.

Under strategiperioden bör Sverige:

- särskilt medverka till genomförandet av EU:s strategi för att minska alkoholens skadeverkningar och den globala strategins mål och vägledande principer
- inom ramen för WHO:s europaregions arbete medverka till att ta fram en plan för hur den globala strategin ska genomföras.

Inom EU antogs under 2006 en strategi för att minska alkoholens skadeverkningar. Sverige och övriga EU-länder har förbundit sig till att bidra till arbetet för att minska alkoholskadorna på nationell nivå och EU-nivå. Under det svenska ordförandeskapet 2009 antogs rådsslutsatser som uppmanar Kommissionen att 2012 lämna en slutrapport om måluppfyllelsen till EU:s ministerråd. Vidare innehöll rådsslutsatserna en uppmaning till Kommissionen att prioritera arbetet med att minska alkoholrelaterade skador inom EU även efter 2012.

Sverige har också haft en central roll i processen som ledde fram till att Världshälsoförsamlingen antog den första globala alkoholstrategin år 2010. Sverige kommer att fortsätta att aktivt medverka till genomförandet av den globala alkoholstrategin.

- **Aktivt verka för att WHO:s ramkonvention om tobakskontroll efterlevs**

Sverige ska aktivt stödja genomförandet av en folkhälso-baserad och restriktiv tobakspolitik i EU och internationellt.

Under strategiperioden bör Sverige:

- medverka vid framtagandet av riktlinjer och protokoll för Ramkonventionen om tobakskontroll genomförande
- aktivt verka för ett förstärkt konsumentskydd och ett tydligare regelverk vid översynen av EU:s tobaksdirektiv.

WHO:s ramkonvention om tobakskontroll ger ökade förutsättningar för att skydda människor, både i Sverige och i världen, från de sociala, ekonomiska och hälsomässiga konsekvenserna av tobakskonsumtion, tobaksproduktion och exponering för tobaksrök. För att omsätta tobakskonventionen till praktisk handling inom och mellan anslutna länder pågår arbetet med att ta fram riktlinjer och protokoll för hur konventionens 38 artiklar kan tolkas.

- **En ökad samordning och prioritering av det nordiska samarbetet inom ANDT-området**

Sveriges ambition är att det nordiska samarbetet kring EU och internationella ANDT-frågor ska bli mer mål- och resultatinkompat.

Under strategiperioden bör:

- en kartläggning av pågående projekt och engagemang inom det nordiska samarbetet genomföras
- ett flaggskeppsprojekt om unga, alkohol och narkotika genomföras inom ramen för EU:s strategi för Östersjöregionen och Nordliga dimensionens partnerskap för hälsa och socialt välbefinnande.

Alkohol- och narkotikamissbruk och ett ökat berusningsdrickande och narkotikaanvändande bland unga är angelägna problem för många av länderna runt Östersjön. Inom ramen för EU:s strategi för Östersjöregionen (Östersjöstrategin) och Nordliga dimensionens partnerskap för hälsa och socialt välbefinnande har en särskild arbetsgrupp bildats för att leda utvecklingen av ett flaggskeppsprojekt om unga, alkohol och narkotika. Projektet ska utveckla och sprida kulturanpassade metoder för det alkohol- och drogförebyggande arbetet på lokal och nationell nivå. Målet är att projektet ska genomföras och utvärderas inom strategiperioden.

UPPFÖLJNING OCH UTVÄRDERINGAR:

ANDT-strategin ska, förutom en struktur för mål och politiska prioriteringar, även ge en tydlig struktur för uppföljning av utvecklingen av konsumtion och missbruk, av medicinska och sociala skadeverkningar samt även av verksamhet och insatser.

Inom ANDT-området finns redan i dag officiell statistik inom vissa områden. Därutöver sker en mängd olika nationella, regionala och lokala kartläggningar, datainsamlingar och frågeundersökningar från myndigheter och organisationer. Jämförelser mellan de olika underlagen är oftast omöjlig eftersom insamlingarna sker från olika källor, med olika metoder och ibland även med olika definitioner av nyckelbegrepp och frågeställningar.

Representanter från kommuner, landsting och idéburna organisationer har vid flera tillfällen framfört att de önskar större samordning och långsiktighet från de nationella aktörerna för att möjliggöra uppbyggnad av egna rutiner för datainsamling och rapportering. Under 2010 har därför en första kartläggning och analys av redan befintliga datainsamlingar på ANDT-området skett inom ramen för regeringens åtgärdsprogram för ANDT-politiken 2010.

Avsikten är att fortsätta utvecklingen och samordningen av denna statistik och datainsamling. Målet är att följa konsumtions- och skadeutveckling, missbruksutveckling, vårdkonsumtion och effekter av olika typer av insatser för den berörda och hans eller hennes närstående. Målet är även att möjliggöra ekonomiska utvärderingar ur ett helhetsperspektiv.

Regeringens avsikt är att föreslå ett begränsat antal nyckelindikatorer för uppföljning och utvärdering av ANDT-strategin. En första baslinjemätning för att mäta ANDT-problematikens omfattning genomförs år 2011 enligt en uppföljnings- och utvärderingsstruktur framtagen av en arbetsgrupp med representanter från berörda myndigheter och forskare.

Under den kommande strategiperioden är målsättningen att presentera en ändamålsenlig organisation för öppna jämförelser, uppföljning och utvärdering av ANDT-strategins mål. Även ett system för rapporteringen i enlighet med de överenskommelser som finns inom EU och internationellt ska finnas på plats.

En extern utvärdering

Tidigare nationella alkohol- och narkotikapolitiska handlingsplaner har inte utvärderats externt. Av den anledningen har Regeringens råd för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksfrågor (ANDT-rådet) påtalat behovet av att tidigt initiera en extern utvärdering av den framtida ANDT-strategin. En extern utvärdering kommer därför också att genomföras. Den externa utvärderingen kommer att bestå av en del som behandlar måluppfyllelse och en som behandlar verksamhetsnivå och kvalitet. Den nationella utvärderingen kommer även att innehålla en internationell jämförelse för att bättre kunna värdera i vilken grad de förändringar som skett på nationell och regional nivå påverkats av omvärldsförändringar.

Utvärdering

Den samlade strategin för ANDT-politiken bygger på ett gediget kunskapsunderlag. I denna ambition ligger att verksamheten baseras på det bästa tillgängliga kunskapsunderlaget. Här spelar kvalificerad utvärdering och forskning en viktig roll. Kunskapen om hur olika metoder och arbetssätt fungerar behöver dokumenteras och vidareutvecklas. Detta gäller också de många aktörer som på olika sätt bidrar i arbetet med att uppnå strategins mål. Det räcker inte bara med den goda viljan. Samtidigt är det också viktigt att betona att strategin har en gemensam värdegrund och etisk bas som formar synen på strategins sju långsiktiga mål och vägarna att nå dessa mål. Denna kan ytterligare synliggöras för att bidra till ökad kraftsamling.

För den samlade strategin är det av stort värde att de sju valda långsiktiga målen kan följas upp. Här finns i Sverige sedan länge relativt goda förutsättningar och vetenskapligt baserade metoder att tillämpa för nationell, regional och lokal uppföljning. Detta har funnits med i de tidigare handlingsplanerna inom området och bidragit till att ge kunskap för politik, policy och praktik.

För att fördjupa arbetet har det beslutats att en extern utvärdering skall göras av den samlade strategin. Detta har inte funnit i de tidigare handlingsplanerna. Det är angeläget att denna etableras tidigt för att på ett optimalt sätt kunna ge ett underlag för kommande beslut inom området. En förutsättning är att den externa utvärderingen organiseras på ett sätt som möjliggör insikter i ar-

betet utan direkta bindningar till enskilda verksamheter, vilket innebär att den bör vara organisatoriskt skild från myndigheter och organisationer som har ett ansvar för att genomföra strategin. Den kan vara lokaliserad till en akademisk miljö med närhet till myndigheter och andra centrala aktörer inom området.

En extern utvärdering gör en övergripande analys av strategins genomförande och resultat i form av måluppfyllelsen av de sju långsiktiga målen. Den gör internationella jämförelser för att bland annat beakta betydelsen av globalisering och förändringar i omvärlden för utvecklingen inom ANDT-området i Sverige. En extern utvärdering kan på basen av den internationella kunskapsutvecklingen även bidra till kritisk reflektion och välgrundade rekommendationer inför det fortsatta arbetet.

Ett annat bidrag från en extern utvärdering är att ge perspektiv på genomförandet av olika insatser med avseende på relevans, hållbarhet och kvalitet. Detta innebär ett ökat stöd för vidareutvecklingen av kvaliteten i det arbete, som olika aktörer bedriver. En extern utvärdering ger ett tillskott utöver det som dokumentation, självutvärdering, partcipatorisk utvärdering och vetenskapliga studier kan ge.

*Charli Eriksson
Professor i folkhälsovetenskap, Enheten för aktivitet och hälsa, Hälsoakademin, Örebro universitet
Ledamot regeringens ANDT-råd*

Uppföljning

Den nya strategin för att reducera olika problem relaterade till alkohol, narkotika, tobak och dopning kommer att vara vägledande för samhällets insatser under de närmaste fyra åren. Den innehåller många viktiga mål, mycket pengar kommer att satsas och en lång rad människor kommer att arbeta med strategin på såväl nationell som regional och lokal nivå.

Det är en stor satsning och det känns naturligtvis viktigt att veta hur det går. Var målen realistiska, i vilken utsträckning har de uppnåtts, vad har fungerat bra och vad har fungerat mindre bra, eller till och med dåligt? Det är många frågor som kommer att ställas när vi närmar oss slutet av perioden. Det är emellertid inga lätta frågor att svara på och skall man ha en chans att få någorlunda relevanta svar kan man inte vänta med att börja fundera på hur man skall hitta svaren när vi närmar oss 2015.

En bra utvärdering kräver en lång planering och framförhållning. För att kunna säga att någonting blivit bättre krävs i princip att man kan jämföra situationen 2015 med hur det såg ut när strategin började gälla. Det är således viktigt att snarast möjligt bestämma hur de olika målen skall mätas för att försäkra sig om att det finns basvärden för alla viktiga variabler.

Det är ett stort arbete att identifiera utvärderingsvariablerna och att se till att vi snarast möjligt samlar in data från utgångsläget 2011. Om man väljer variabler som

redan finns är det viktigt att om möjligt ha tillgång till data tillbaka i tiden så att man kan beakta mer långsiktiga trender. I de fall det inte redan finns värden är det nödvändigt att snarast fastställa hur de skall mätas så att man om möjligt får basvärden för 2011. När relevanta variabler inte finns, eller snabbt kan tas fram, är det viktigt att utvecklingsarbetet kommer igång snarast.

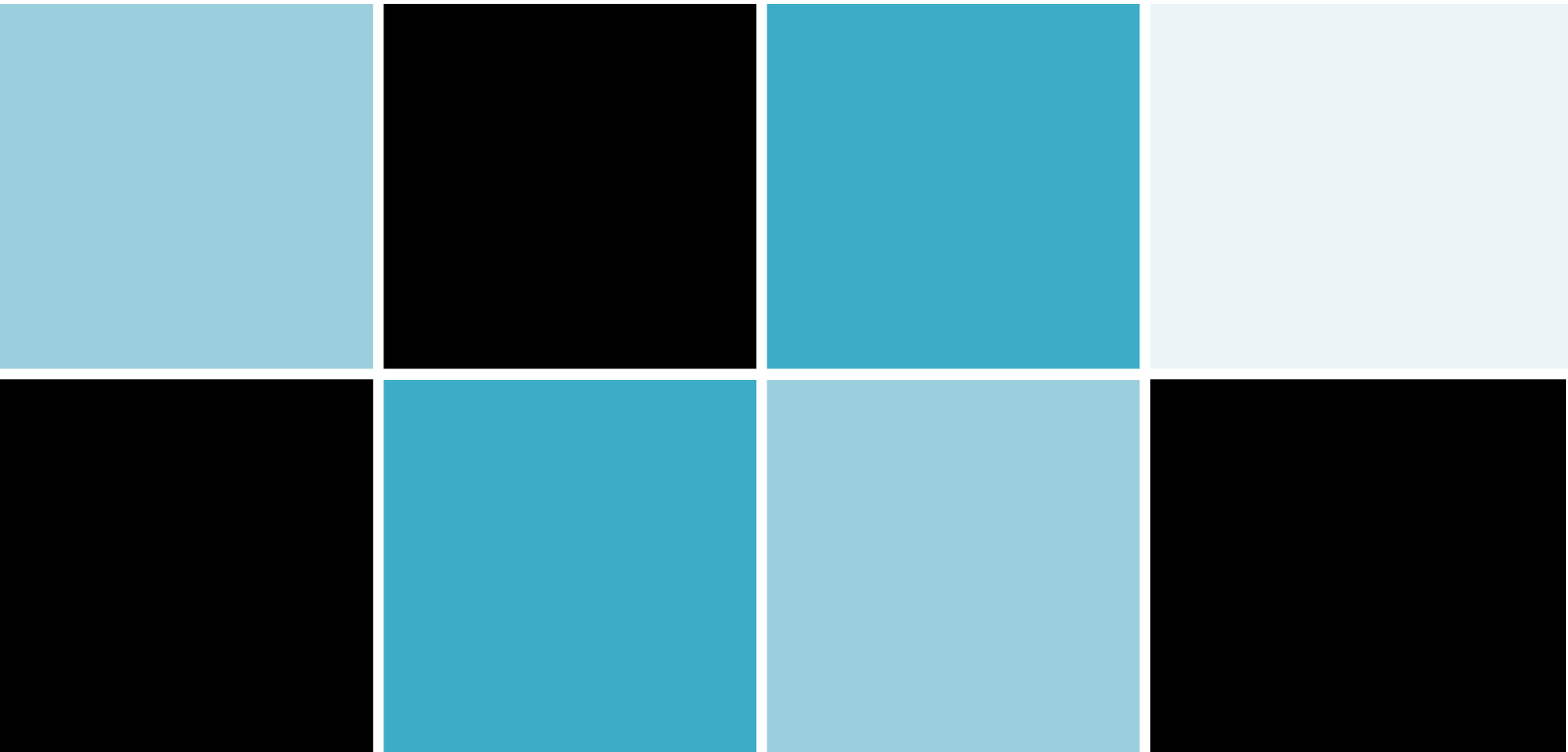
Det har redan påbörjats ett omfattande arbete med att kartlägga hur de olika målen skall utvärderas. Det är viktigt att det arbetet fortsätter under hela perioden för att utveckla nya variabler och kontinuerligt samla in data för de variabler som redan finns. Det är också viktigt att årligen studera förändringarna i de variabler som finns så att förändringarna kan ligga till grund för den årliga detaljplaneringen av hur strategiarbetet skall utvecklas under femårsperioden.

En utvärdering kommer naturligtvis att kosta pengar, men det kan kosta oändligt mycket mer om man inför arbetet med nästa strategi inte kan utgå ifrån en god uppfattning om vad som fungerade bra och mindre bra i den just antagna strategin.

*Björn Hibell
Direktör, Centralförbundet för
alkohol- och narkotikaupplysning, CAN
Ledamot, Regeringens ANDT-råd*

Utgiven av ANDT-sekretariatet

ANDT-sekretariatet är en samordningsfunktion för regeringens arbete med alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksfrågor.

REGERINGSKANSLIET

Socialdepartementet

103 33 Stockholm